

**ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL
BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)**
**INTERNATIONAL HUMANITIES AND SOCIAL
SCIENCE REVIEW (IHSSR)**

Volume: 8 Issue: 1 Year: 2024
AYNALIKAVAK KASRI*

Ayşegül DEMİRBULAK

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Tarihi:
Başvuru: 25.04.2024
Revizyon: 30.06.2024
Kabul: 30.06.2024

Orcid Numarası:
0000-0002-2054-4609

Anahtar Kelimeler:
*Aynalıkavak Kasrı, Osmanlı
İmparatorluğu, Lale Devri*

Uzun yıllar kapalı olan kapılarını Kasım 2010 tarihinde tekrar açan Aynalıkavak Kasrı; günümüz insanına Osmanlı İmparatorluğu'nun minyatürlerden ve duvar resimlerinden aşına olduğu Batılılaşma dönemi mimarisini inceleme ve Osmanlı yaşamını anlama şansı verirken, Türk turizmine de Sultan Abdülaziz'in torunu Gevheri Osmanoğlu'nun bağışlarıyla zenginleşen ve çeşitli koleksiyonlardan derlenen çalgılar, el yazması notalar ve kitaplardan oluşan Türk Çalgıları Müzesi'ni kazandırmış oldu.

AYNALIKAVAK MANSION

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:
Received: 25.04.2024
Revised: 30.06.2024
Accepted: 30.06.2024

Orcid Number:
0000-0002-2054-4609

Keywords: Aynalıkavak Kasrı,
Ottoman Empire, Tulip Period

Aynalıkavak Kasrı having opened its long closed doors in November 2010, has given the chance to today's community for analysis of architecture of the westernizing era of the Ottoman Empire widely acquainted through miniature paintings and understanding the Ottoman daily life. It has also added value to Turkey's tourism with the establishment of Turkish Instruments Museum comprising of instruments, hand written music notebooks and books; enriched further with the donations of Gevheri Osmanoğlu, Sultan Abdulaziz's grandson.

** Compilation / Derleme

Cite As/ Alıntı: Demirbulak A. (2024), " Aynalıkavak Kasrı", Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 8 (1), 63-67.

Aynalıkavak Kasrı'nın Tarihçesi

Bizans döneminde imparatorlara ait bir bağ olan bölgede Tersane Bahçesi'nde inşa edildiği kesin olarak bilinen bu kasır, Sultan I. Ahmed'in buyruğu ile yapılmıştır (Eyice, 1999: 115). Evliya Çelebi'ye göre bu bahçeye Fatih Sultan Mehmed'den sonra gelen hemen bütün padişahlar özel ilgi göstermişler, burada kasır ve köşk yaptırmışlardır. Padişahlar tersane Bahçesi'ne genelde kayıkla yolculuk etmişler, sonrasında Okmeydanı Namazgâhi ile tekkesinin bulunduğu bahçenin arka tarafından Okmeydanı'na giderek cirit ve cevgan oynamışlardır (Aktaş, 2010: 22). İstanbul fethedildiğinde büyük bir koruluk olan Okmeydanı'nda Fatih Sultan Mehmed'in otağını kurdurup ok atmaya çıktığı çeşitli kaynaklarda yer almıştır. Fetih sırasında padişahın Okmeydanı'nda Tersane Bahçesi yakınındaki Şahkulu İskeleyi'ne kızaklarla kadırgaları indirmesi, saray erkânının bölgeye ayrı bir önem ve ilgi göstermesinin sebebi olmuştur (Tuğlacı, 1985: 153). Çağının halka açık bir spor ve mesire yeri olan bölge, okçuluğa meraklı padişahları hasbahçe yapılarına çekmiştir.

Haliç, Osmanlı İmparatorluğu'nun erken döneminde kısa süre içinde ticaret limanı hâlini almıştır. Kıyılarda çeşitli tesisler kurulmuştur. I. Selim zamanında genişletilmeye başlanan Kasımpaşa tersanesi, Kanuni Sultan Süleyman döneminde kapudan-ı deryalık makamının kurulması ile Osmanlı Donanması'nın inşa ve ikmâl merkezi olmuştur. Eski resim ve gravürlerde buradaki tersane gözleri ile Kapudan- Derya Divânhanesi görülmektedir. Bu Divânthane, III. Ahmed ve II. Mahmud dönemlerinde yenilenmiştir.

Kasırda doğan Sultan İbrahim, saltanatı boyunca (1640-1648) Kasra ve hasbahçeye ilgi göstermiş, ikinci bir kasır yaptırmıştır.

IV. Mehmed döneminde (1648-1687) bütün saray halkının çabasına rağmen, ancak duvarları yıkmak suretiyle önlenebilen bir yangın geçirmiştir. Padişahın emriyle onarımlar ve yeni inşaatlar kısa sürede tamamlanmıştır. Öyle ki, felâketten iki yıl sonra IV. Mehmed, Haliç'teki geçit törenlerini Kafes Köşkü'nden izlemiştir. Bu yıllarda yapılmış ve sultana sunulmuş bir minyatürde hasbahçedeki yapıların saray kavramı içinde görülebilecek bir boyuta ulaştığı anlaşılmaktadır. Aynı minyatürlü sayfada, bir kavak ağacı resminin yanına günümüzde kullanılan "Aynalıkavak" sözcüğünün yazılmış olması dikkat çekicidir. Tersane hasbahçesi Aynalıkavak ismi ile anılmaya başlanmıştır.

28 Mehmed Çelebi, 18. yüzyılda dönemin padişahı III. Ahmed tarafından Fransa'ya gönderilirken; fabrikalar, kanallar, matbaa gibi teknolojik gelişmeleri takip ve not etmiş, Sultan'a raporlar hâlinde sunmuştur. Fransa örnek alınarak saray hayatında ve mimaride değişiklikler başlamıştır. Batılılaşmada girişim, padişah eliyle olmuştur. Aynalıkavak Sarayı, yeni yapılan eklentiler ve düzenlenen şenliklerle, Lale Devri'nin (1718-1730) en itibarlı yapılı olmuştur. John Freely, Saltanat Şehri İstanbul isimli kitabında "Bu sarayların hepsi de lâle bahçeleri içindedir... Öyle ki sonraları III. Ahmed Dönemi Lâle Devri, sultanın kendisi de Lâle Kralıdır" yazmıştır. (Freely, 1999: 279). III. Ahmed, 1719 yılında Okmeydanı'nda şehzâdelerine on beş gün on beş gece süren sünnet düğünü yapmış, süre boyunca da bütün harem halkıyla Aynalıkavak Kasrı'nda yaşamıştır.

Türk sanatı tarihinin önemli belgeleri arasında yer alan Vehbî'nin Surnâmesi'nde nakkaş Levnî, bu düğünde Haliç şenliklerine ev sahipliği yapan Aynalıkavak Sarayı'nı defalarca resmetmiştir (Atıl, 1999: 60).

III. Ahmed dönemiyle özdeşleşen Lale Devri'nin Patrona Halil İsyanı ile bitmesi sonucu, Aynalıkavak Sarayı'nda hayat durmuştur. Saray halkını ağırlamaktan çok antlaşmaların imzalandığı, yabancı elçilerle görüşmelerin yapıldığı bir devlet dairesi kimliğine bürünmüştür. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1779 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nın bazı hükümlerinin açıklığa kavuşturulması için yapılan görüşmeler, 1806'da Rus ve İngiliz elçileriyle yapılan görüşmeler, Rus elçisi ile İstanbul kadısı ve reis-ül küttaپ yine aynı Rus elçi ile sadrazam ve Kapudan Paşa arasındaki toplantılar kayıtlara geçmiş örnekler arasındadır.

III. Osman ve III. Mustafa, kısa süreler için de olsa sarayı kullanmışlardır. I. Abdülhamid döneminde onarım görmesine rağmen, isyanın getirdiği yıkım ve akabindeki ihmal nedeniyle Kasır, eski günlerinden uzak bir hâle dönüşmüştür.

III. Selim döneminde (1789-1808) sarayda yapılan köklü değişiklikler sonunda arazinin büyük bir bölümü tersaneye –Fatih döneminden itibaren imparatorluk tersanesi Kasımpaşa'dadır– bırakılmış, birtakım yapılar yıktırılmış, bugün elimizde kalan tek yapı olan Aynalıkavak Kasrı onarılmıştır. 1805-1806 tarihli bir arşiv belgesine göre, yıkılmadan önce Aynalıkavak Sarayı arazisi içinde üçü büyük üçü küçük, toplam altı köşk ile Enderun, Hazine, Silahdarağa, Hasodabaşı, Hazinedar, Ustalar, Darüssaade Ağaları, Ağalar, Bekçiler Daireleri, hamamlar, camii gibi günlük saray yaşamının gerektirdiği çok sayıda birim bulunmaktadır (Eyice, 1999: 124).

Aynalıkavak Adı

I. Ahmed zamanında Kapudan-ı Derya Halil Paşa tarafından kurulan Tersane Bahçesi Kasrı sonraları çok rağbet görmüş, 1718 Pasarofça Antlaşması imzalandıktan sonra Venedikliler tarafından hediye edilen aynalarla süsleniğinden Aynalıkavak adı ile anılmıştır (Tuğlacı, sf.169). Kasra verilen Aynalıkavak adı, kaynaklarda farklı hikâyelerle açıklanmıştır.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan 1677 tarihli bir minyatürde gövdesine ayna gömülmüş ağaç betimlenmiştir. Aynalıkavak ismine kaynak gösterilmiştir. Yine III. Ahmed döneminde İstanbul'a gelip, Kasrı gezen Aubry de la Montraye seyahatnâmesinde sarayın bu adı, odalarındaki irili ufaklı aynalardan aldığı yazmıştır. III. Selim zamanında kasrın resimlerini de yapan Melling; saray bahçesinde güneş vurduğunda yaprakları sanki birer aynaymışçasına parlayan yaşlı bir ağacın bulunduğunu öne sürmüştür. Tersane Sarayı'nın çok daha önceki yıllardan beri Aynalıkavak olarak bilindiği; 1639 Kasım'dan 1661 Şubat ayına kadar İstanbul'da kalan Du Loir'in seyahatnâmesinden anlaşılmıştır. Du Loir, sarayın kafes biçimindeki duvarlarının aynalardan yapılmış izlenimi verdiği için buraya "Ayna Sarayı" dendiğini açıklamıştır (Eyice, 1999: 113-114).

Günümüzde Aynalıkavak Kasrı

Kasır, meyilli zemin sebebiyle kara tarafı (Okmeydanı) cephesinde tek, deniz tarafı (Tersane) cephesinde iki katlı olarak düzenlenmiştir. Uzun bir eksen üzerinde bulunan çifte divânhanne çevresinde üç sofalı plan gösterir. Sofaların bir tarafında sultanın konuklarını kabul ettiği Arz Odası ile birlikte üç oda, diğer tarafında giriş sofası ile iki oda bulunur. Arz Odası'nın tavan eteğinin dört yanında III. Selim'in altın yaldızlı tuğraları vardır. Kullanılan yoğun altın yaldız, çiçek, meyve desenleri ve top arabası, teber, flama gibi askeri motifler; dönemin sanat anlayışını yansıtan barok, rokoko, ampir üsluplarını işaret eder. Tavan eteğinin üzeri, sadece dışarıdan görülen yüksek kasnaklı dilimli bir kubbe ile örtülüdür. Altın yaldızlı aleminde "Allah" yazısı dikkat çeker. Kubbenin önündeki III. Selim döneminde yapılmış sundurma, Okmeydanı yönünden kasra girişi sağlayan mermer taşığa gölge sağlar.

İç kapıların üzerinde Enderunlu Fazıl'ın yazdığı, Yesârî Mehmed Efendi'nin zer-endud ta'lik hattıyla kaside bulunur. Kasra günümüzdeki formunu kazandırmış olan III. Selim'in beste odası, yaldızlı tavanı ve alçak sedirleri ile geleneksel Osmanlı mimarisinin son örneklerinden biridir. Sultanın birçok bestesini yaptığı mekân olması nedeniyle de Osmanlı kültür tarihi için büyük önem taşır. Şeyh Galib'in Aynalıkavak Kasrı için yazdığı kaside, yine Yesârî Mehmed Efendi'nin hattıyla beste odasını çepeçevre kuşatır.

Kasrın içi, çok sayıdaki pencere ile aydınlıktır. Revzenli pencere kullanımı da günün her saatinde iç mekâna farklı renkler yansıtır. Osmanlı mimari sanatında tepe penceresinin uygulanmasına son olarak Aynalıkavak Kasrı'nda yer verildiği tahmin edilir (Cezar, 1993: 11).

Bugün Kasrın alt katı, tarihi Türk çalgılarının sergilendiği bir müzedir. Üzerinde II. Mahmud'un tuğrasını taşıyan Okmeydanı kapısı yanındaki çeşme, III. Ahmed'e tarihlenir. Tersane kapısının üzerinde III. Selim'in tuğrası yer alır. Padişahın tersaneyi seyretmesi için yapıldığı söylenen pencereli ve yüksek kasnaklı yapı, bugün askerî alan içerisindedir.

Sonuç

Kasır, şimdiki formunu kırk yedi yaşındayken öldürülen III. Selim'e borçludur. III. Selim, sultan olmadan önce on beş yıl Topkapı Sarayı'nda kafes hayatı yaşamıştır. Bu dönemde, şiir ve musiki başta olmak üzere güzel sanatlar eğitimi almıştır. İlhami mahlasıyla şiirler yazmış, Acem, Buselik, Arazbar Buselik, Evcârâ, Gerdaniye Kûrdi, Hicazeyn, Hüseyini Zemzeme, İsfahanek-i Cedid, Neva Kûrdi, Neva Buselik, Pesendide, Rast-1 Cedid, Şevkefzâ, Şevkidil, Sûzidil, Sûzidilara makamlarının terkiibini yapmış ve çeşitli makamlardan yüz üç (103) eseri klasik Türk müziğine kazandırmıştır (Erguner, 1999: 164). Tambur çalan, ney üfleyen, besteler yapan III. Selim; sanatçı kişiliğinde gelenekselden, idareci kişiliğinde batılılaşmadan yana olmuştur. Bıraktığı Aynalıkavak Kasrı bizlere; Batılı iç mimari motifleriyle bezeli binada, geleneksel Osmanlı zarafetini yaşatır.

Sultan I. Ahmed döneminden itibaren çok sayıda padişahın kullanmış olduğu Aynalıkavak Sarayı'ndan günümüze; Osmanlı'nın sanayileşme, yenilenme ve batılılaşma hareketleri ve yangın sonucu tek bir yapı kalmıştır. Ancak Sultan III. Ahmed'in dört şehzâdesi için gerçekleştirdiği on beş gün on beş gece süren sünnet şenliğinin Haliç'te Tersane Bahçesi'nde yapılması ve Osmanlı el yazması ressamı olan Levni'nin şenliği bütün detayları ile tasvir etmesinin mimarlık tarihimiz açısından ne denli önemli olduğu anlaşılır (And, 1982: 75).

19. yüzyılın başlarından bu yana çok kez onarılan Aynalıkavak Kasrı 1985 yılında müze olarak ziyarete açılmıştır. Ne var ki, müze hâline geldikten sonra da devam eden bakım ve restorasyon çalışmaları sorunları gidermede yetersiz kalmış ve Kasır 1990 yılında ziyarete kapatılmıştır (Beşkonaklı, 2011: 113).

20.02.1998 tarihinde Milli Saraylar Daire Başkanlığınca başlatılan ve Jean Paul Getty Vakfı fonuyla desteklenen Aynalıkavak Kasrı Sit Alanı Koruma-Onarım Projesi Aynalıkavak Kasrı'nı ve çevresindeki tarihi, doğal ve arkeolojik sit alanının bilimsel araştırma ve belgelemeye dayalı koruma ve onarma çalışmalarını kapsamıştır (Yum vd., 1999: 142). 2003 yılında başlayan yapının ihtiyacı olan kapsamlı restorasyon çalışmaları 2010 yılında tamamlanmıştır. Yapıdaki taşıyıcı ve taşıyıcı olmayan ahşap elementlerdeki ciddi hasarın yanı sıra Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yapılan onarımlarda yapıda değişikliğe uğrayan birçok kısım bulunması ve bu onarımlarda yapılan değişikliklerin belgelenmemesi veya belgelerin günümüzde erişilememesi yapının restorasyonunda sorun teşkil etmiştir (Beşkonaklı, 2011: 114).

Millî saraylara bağlı müzeler arasında daha erken dönemlerden günümüze gelmiş tek yapı olan Aynalıkavak Kasrı, restorasyonu sonrası 2010'da müze olarak kapılarını ziyarete açmıştır (Bozkuş, 2019). 90'lı yılların başında tarihi Türk çalgılarının sergilendiği bir müze hâline getirilen Kasrın alt katı, restorasyon sürecinde bu fonksiyonunu yitirse de 2015 yılında Milli Saraylar tarafından hazırlanan bir proje ile yeniden açılmıştır.

Tarihi ahşap yapılarda restorasyon sonrasında yapının periyodik kontrolü ile önleyici koruma ve bakım, restorasyon uygulamalarının daha uzun süre etkinliğinin korunmasını sağlamaktadır. Aynalıkavak Kasrı'nda restorasyon sonrasında devam etmekte olan kontrol ve bakım çalışmaları ile yapının uzun süre kapsamlı bir restorasyona gerek olmadan muhafaza edilmesi hedeflenmektedir.

Kaynakça

And, Metin. 1982. Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Aktaş, U. 2010. İstanbul'un 100 Bahçesi. İstanbul: İBB Kültür Yayınları.

Atıl, E. 1999. Levni ve Surname (1. Basım). İstanbul: Koçbank.

Barlas Bozkuş, Ş. 2019. "Aynalıkavak Musiki Müzesi", turkiyeturizmansiklopedisi.com, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/aynalikavak-musiki-muzesi>, Son erişim tarihi: 22 Mart 2024.

Beşkonaklı, J. 2011. "Aynalıkavak Kasrı'nda Taşıyıcı Olmayan Elemanların Restorasyonu ve Konservasyonu", Tarihi Yapıları Koruma ve Onarım Sempozyumu - TAYKON, 112-122.

Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi,
International Humanities and Social Science Review (IHSSR),
Volume: 8 Issue: 1 Year: 2024

Cezar, Mustafa. 1993. "XIX. Yüzyılda Neden Batı Tarzı Saray", Milli Saraylar, Ankara: TBMM Basımevi, 8-20.

Erguner, S. 1999. "Mahlası İlhami Kendi Padişah", Sanat Dünyamız, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 161-169.

Eyice, Semavi. 1999. "Haliç Kıyısında Kalan Son Osmanlı Sarayı: Aynalıkavak Kasrı", Milli Saraylar, Ankara: TBMM Basımevi, 112-131.

Freely, J. 1999. Saltanat Şehri İstanbul (1.Basım). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Kaya, Mehmet Kenan. 1999. "Aynalıkavak Kasrı Beste Odası Kasidesi", Millî Saraylar, Ankara: TBMM Basımevi, 132-141.

Tuğlacı, Pars. 1985. Osmanlı Şehirleri. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Yum, Ş. Aykut, P. Argönül, F., Öztopbaş, S., Tarhan, B. ve Çelik, S. 1999. "Aynalıkavak Kasrı Sit Alanı Koruma-Onarım Projesi", Millî Saraylar, Ankara: TBMM Basımevi, 142-147.